SPIS TREŚCI

Przedmowa 5

Zagadnienia wstępne 7

1. Znaczenie poznawcze historii ustroju i prawa Polski (7); 2. Powstanie państwa i prawa (8); 3. Podstawowe opracowania historii ustroju i prawa Polski (9); 4. Periodyzacja (10).

Część pierwsza

KRÓLESTWO POLSKIE. PIERWSZA RZECZPOSPOLITA

Rozdział pierwszy

NARODZINY PAŃSTWOWOŚCI NA ZIEMIACH POLSKICH 17

1. Pochodzenie Słowian (17); 2. Ustrój rodowo-plemienny (18); 3. Wspólnota terytorialna (19); 4. Pierwsze organizacje polityczne na ziemiach polskich (20).

Rozdział drugi

MONARCHIA PATRYMONIALNA 22

I. Polskie państwo wczesnośredniowieczne 22

5. Powstanie państwa polskiego (22); 6. Państwo polskie w X w. (23); 7. Organizacja państwowa w X i XI stuleciu (24); 8. Charakter patrymonialny państwa polskiego w X–XIII w. (26).

II. Źródła prawa i źródła poznania prawa 27

9. Polskie prawo zwyczajowe (27); 10. Prawo stanowione (29); 11. Prawo kościelne a prawo kanoniczne (29); 12. Prawo niemieckie na ziemiach polskich (30).

III. Ustrój społeczny i jego przemiany w XI–XIII stuleciach 30

A. Kształtowanie się wielkiej własności ziemskiej i stanów 30

13. Własność ziemi — podstawą stosunków społecznych (30); 14. Rodzaje renty gruntowej (31); 15. Wzrost wielkiej własności ziemskiej (32); 16. Immunitety: ekonomiczny i sądowy (33); 17. Kształtowanie się stanów (34).

B. Rycerstwo—szlachta 36

18. Możnowładcy i rycerze (36); 19. Rody możnowładcze i gniazdowe (37); 20. Formowanie się stanu rycerstwa—szlachty (37); 21. Przywileje rycerstwa— szlachty (39).

C. Ludność wiejska 39

22. Formy uzależniania ludności chłopskiej (39); 23. Niewolni (40); 24. Rodzaje świadczeń a zróżnicowanie ludności wiejskiej (41); 25. Stopnie zależności ludności wiejskiej (42); 26. Opole (42); 27. Osadnictwo na prawie polskim (43); 28. Osadnictwo niemieckie (43); 29. Osadnictwo na prawie niemieckim (44); 30. Lokacja wsi na prawie niemieckim (45); 31. Sołtys (45); 32. Prawa i obowiązki chłopów (45).

D. Miasta i ludność miejska 47

33. Podgrodzia (47); 34. Targi (48); 35. Lokacje miast (48); 36. Zróżnicowanie społeczne i narodowościowe w miastach w XIII i na początku XIV w. (50); 37. Organizacja miejska (51); 38. Rzemiosło miejskie: cechy (52); 39. Organizacja handlu (52).

IV. Chrzest Polski. Powstanie i rozwój organizacji kościelnej 53

40. Chrześcijaństwo religią państwową (53); 41. Polska prowincja kościelna (54); 42. Wewnętrzna organizacja Kościoła (55); 43. Synody (55); 44. Klasztory (56); 45. Uniezależnienie Kościoła od władzy świeckiej (56); 46. Uposażenie Kościoła: jego dochody (57).

V. Monarcha a czynniki społeczne 58

47. Władza monarsza za pierwszych Piastów (58); 48. Koronacja (59); 49. Centralizacja i decentralizacja (59); 50. Władza książęca w dobie rozbicia dzielnicowego (61); 51. Następstwo tronu (62); 52. Elekcje (62); 53. Prawo oporu (63); 54. Wiece (63).

VI. Zarząd państwem 64

55. Zasady zarządu (64); 56. Urzędy dworskie (65); 57. Urzędy lokalne (66); 58. Przekształcanie urzędów dworskich w ziemskie (67); 59. Powstanie urzędu starosty (67).

VII. Organizacja wojskowa 68

60. Drużyna (68); 61. Służba wojskowa rycerstwa (68); 62. Obowiązki wojskowe chłopów i mieszczan (69).

VIII. Skarbowość 70

63. Dań (70); 64. Daniny i służebności (70); 65. Domena monarsza (71); 66. Regalia (71); 67. Myta i cła (73); 68. Mennica (73); 69. Dochody z kar (74); 70. Wydatki państwowe (74).

IX. Sądownictwo 75

71. Sądownictwo monarsze (75); 72. Sąd kasztelański (76); 73. Sądy dominialne (76); 74. Sądy kościelne (76); 75. Sądy prawa niemieckiego (77).

X. Polska wobec cesarstwa i papiestwa 78

76. Stosunek do cesarstwa (78); 77. Stosunek do papiestwa (79).

XI. Główne kierunki rozwojowe ustroju 80

78. Monarchia wczesnośredniowieczna (80); 79. Rozbicie dzielnicowe (81); 80. Zjednoczenie państwa polskiego (82).

Rozdział trzeci

MONARCHIA STANOWA 84

I. Korona Królestwa Polskiego 84

81. Terytorium Królestwa (84); 82. Pojęcie Korony Królestwa Polskiego (85); 83. Utrwalenie suwerenności (87).

II. Źródła prawa i źródła poznania prawa 87

84. Prawo ziemskie. Statuty Kazimierza Wielkiego (87); 85. Prawo niemieckie (89).

III. Organizacja i prawo stanów 89

A. Szlachta 89

86. Zróżnicowanie wewnątrz stanu szlacheckiego (89); 87. Nagana szlachectwa. Nobilitacja (90); 88. Szlachta zagrodowa i nieosiadła (90); 89. Szlacheckie przywileje stanowe (91).

B. Miasta i mieszczanie 92

90. Ludność miejska (92); 91. Obywatelstwo miejskie (93); 92. Ustrój władz miejskich (93); 93. Cechy i bractwa (95); 94. Przywileje miast. Stanowisko miast w państwie (96).

C. Chłopi 98

95. Wieś polska w XIV–XV w. (98); 96. Prawo wychodu i jego ograniczenia (98); 97. Sołtysi (99).

IV. Kościoły i ich stanowisko w państwie 100

98. Stosunek Kościoła katolickiego do państwa (100); 99. Spory dziesięcinne (101); 100. Państwo a Kościół prawosławny (101).

V. Władza królewska i reprezentacja stanowa 102

101. Dynastia a elekcyjność tronu (102); 102. Koronacja. Potwierdzenie praw (102); 103. Zakres władzy królewskiej (103); 104. Rada królewska (104); 105. Sejm walny i sejmy prowincjonalne (104); 106. Powstanie sejmików ziemskich (106); 107. Konfederacje (107).

VI. Urzędy lokalne i centralne 107

108. Województwa i ziemie (107); 109. Urzędy ziemskie (108); 110. Starostwie (110); 111. Zarząd lokalny w Małopolsce (110); 112. Wiceurzędnicy (111); 113. Uposażenie urzędników (111); 114. Urzędy centralne (112); 115. Zakaz łączenia urzędów (113).

VII. Służba wojskowa i jej organizacja 113

116. Pospolite ruszenie (113); 117. Rozwój organizacji wojska (114); 118. Obowiązki wojskowe chłopów i mieszczan (115).

VIII. Skarbowość 115

119. Dochody skarbu za Kazimierza Wielkiego (115); 120. Zmiany w systemie skarbowym po 1374 r. (116).

IX. Uniwersytet Krakowski 117

121. Organizacja Uniwersytetu; jego rola w rozwoju nauki prawa (117).

X. Sądownictwo 118

122. Sąd ziemski (118); 123. Sąd oprawcy (119); 124. Sądy: grodzki i podkomorski (119); 125. Księgi sądowe (120); 126. Sądy: wiecowy i sejmikowy (120); 127. Sąd króla (121); 128. Sądownictwo kościelne (121); 129. Sądy miejskie i leńskie prawa niemieckiego (122); 130. Sądy wiejskie (123).

XI. Unia Polski z Litwą 123

131. Wielkie Księstwo Litewskie (123); 132. Przemiany związku Polski z Litwą do końca XV w. (124).

XII. Ustrój Śląska 126
133. Księstwa śląskie (126); 134. Stosunki społeczne i polityczne na Śląsku (126).
XIII. Ustrój Pomorza Zachodniego 127
135. Księstwo zachodniopomorskie (127); 136. Organizacja władz (127); 137. Systemy prawne (127).
XIV. Charakter i dynamika monarchii stanowej 128
138. Główne kierunki przemian (128).
Rozdział czwarty
PRAWO SĄDOWE POLSKIEGO ŚREDNIOWIECZA 130
139. Charakterystyka ogólna (130).
I. Prawo prywatne 131
140. Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych (131).
A. Małżeństwo i rodzina 132
141. Zawarcie i rozwiązanie małżeństwa (132); 142. Posag i wiano (133); 143. Stosunki majątkowe między małżonkami (134); 144. Stanowisko majątkowe wdowy (135); 145. Pokrewieństwo naturalne i sztuczne. Wspólnoty rodzinne (135); 146. Opieka (136).
B. Własność i inne prawa rzeczowe 137
147. Własność w średniowieczu (137); 148. Dobra dziedziczne i nabyte (137); 149. Posiadanie (137); 150. Własność podzielona (138); 151. Niedział (139); 152. Ograniczenia własności (139); 153. Sposoby nabycia własności (141); 154. Zastaw (143); 155. Kupno renty i lichwa (145).
C. Spadki 146
156. Dziedziczenie beztestamentowe (146); 157. Testamenty (147); 158. Puścizna (147).
D. Zobowiązania 147
159. Istota zobowiązania (147); 160. Powstanie zobowiązań (148); 161. Odpowiedzialność z tytułu zobowiązania (148); 162. Sposoby umacniania umów (148); 163. Zastęp (150); 164. Rodzaje umów (150); 165. Zmiana i wygaśnięcie zobowiązania (151).
II. Prawo karne 152
A. Przestępstwa 152
166. Uwagi ogólne (152); 167. Mir (152); 168. Związek przyczynowy i wina (153); 169. Przypadki wyłączające przestępność (153); 170. Rodzaje przestępstw (154); 171. Odpowiedzialność indywidualna i zbiorowa (156).
B. Kary 157
172. Wróżda, odwet i pokora (157); 173. Zasady wymiaru kary (158); 174. Rodzaje kar (159).
III. Postępowanie sądowe 164
A. Rozwój i charakterystyka procesu 164
175. Sampomoc i ugody (164); 176. Postępowanie arbitralne (164); 177. Zasady procesu skargowego (164).
B. Postępowanie przygotowawcze 165
178. Ściganie podejrzanego w sprawach karnych (165); 179. Środki zapobiegawcze (165); 180. Zawieszenie lub uchylenie ścigania i karania (166).
C. Postępowanie przed sądem 167
181. Strony i ich zastępcy (167); 182. Właściwość sądu (168); 183. Skarga i pozew (168); 184. Terminy i odroczenia (169); 185. Rozprawa (170); 186. Bliższość do dowodu (170); 187. Środki dowodowe (171); 188. Wyrok (174); 189. Środki odwoławcze od wyroku (174); 190. Postępowanie polubowne (175).
D. Postępowanie egzekucyjne 175
191. Egzekucja osobista (175); 192. Egzekucja majątkowa (175).
E. Postępowanie specjalne 176
193. Proces o zbiegłych poddanych (176).
Rozdział piąty
RZECZPOSPOLITA SZLACHECKA 177
I. Forma państwa 177
194. Model ustrojowy szlacheckiej Rzeczypospolitej (177); 195. Demokracja szlachecka (178); 196. Oligarchia magnacka (179).
II. Inkorporacje i unie 181
197. Prusy Królewskie (181); 198. Mazowsze dzielnicowe i jego inkorporacja do Królestwa Polskiego (183); 199. Księstwa oświęcimskie i zatorskie (183); 200. Unia polsko-litewska (183); 201. Wielkie Księstwo Litewskie po unii lubelskiej (185); 202. Unia Rzeczypospolitej z Saksonią (187).

III. Źródła prawa i źródła poznania prawa 187

203. Konstytucje i lauda (187); 204. Prąd kodyfikacyjny (188); 205. Prawo miejskie (189); 206. Prawo wiejskie (189); 207. Prawo mazowieckie (189); 208. Korektura pruska (189); 209. Prawo litewskie (190).

IV. Ustrój społeczny 190

A. Folwark i latyfundium 191

210. Folwark szlachecki (191); 211. Latyfundia magnackie (191).

B. Szlachta i magnaci 192

212. Nobilitacja, skartabelat, indygenat (192); 213. Równość szlachecka (193); 214. Magnaci i klientela szlachecka (194); 215. Prawno-społeczna pozycja szlachty (194).

C. Miasta i mieszczanie 195

216. Ograniczanie praw mieszczan i miast (195); 217. Stosunki narodowościowo-wyznaniowe; udział pospólstwa we władzy w miastach (196); 218. Cechy (197); 219. Organizacja handlu (198); 220. Warszawa — centrum państwa (198); 221. Miasta prywatne (199); 222. Jurydyki i libertacje (199); 223. Sytuacja prawna Żydów (200).

D. Poddaństwo chłopów i jego formy 200

224. Pańszczyzna (200); 225. Inne świadczenia chłopskie (201); 226. Prawa chłopów do gruntu (201); 227. Przytwierdzenie chłopa do ziemi (202); 228. Sołectwa, ich skupywanie (202); 229. Zróżnicowanie majątkowe chłopów (203); 230. „Ludzie luźni" (203); 231. Władza dominialna pana (204); 232. Gromada i urząd wiejski (204); 233. „Olędrzy" (204); 234. Wsie na prawie wołoskim (205); 235. Organizacja bartna (205); 236. Zbiegostwo chłopów (206); 237. Zbójnictwo (206); 238. Powstania chłopskie (206).

V. Stosunki wyznaniowe 207

239. Kościół rzymskokatolicki w XVI w. (207); 240. Reformacja w Polsce (208); 241. Wolność wyznania (209); 242. Kontrreformacja i ograniczanie praw różnowierców (210); 243. Kościół prawosławny. Unia brzeska (211); 244. Nietolerancja religijna w drugiej połowie XVII i XVIII w. (212).

VI. Władza królewska 213

245. Pozycja króla; jego kompetencje (213); 246. Bezkrólewie i elekcje (215); 247. Pakta konwenta i artykuły henrykowskie (216).

VII. Sejmiki i sejmy 217

248. Sejmiki i usztaltowanie się dwuizbowego sejmu (217); 249. Powstanie izby poselskiej; jej skład (219); 250. Organizacja sejmu walnego (219); 251. Obrady i uchwały sejmowe (220); 252. Kompetencje sejmu (221); 253. Senatorowie-rezydenci (222); 254. Zrywanie sejmów (223); 255. Rozwój sejmików w XVII w. (223); 256. Rządy sejmikowe (225).

VIII. Konfederacje 225

257. Konfederacje i rokosze (225).

IX. Urzędy i urzędnicy 226

258. Urzędy centralne (226); 259. Urzędy lokalne (228); 260. Sprzedaż urzędów (228).

X. Organizacja sił zbrojnych 229

261. Upadek pospolitego ruszenia (229); 262. Wojska zaciężne (229); 263. Piechota wybraniecka (230); 264. Kozacy rejestrowi (230); 265. „Strażnicy morza" i Komisja Morska (231); 266. Żołnierz łanowy (231); 267. Autoramenty narodowy i cudzoziemski (231); 268. Wojsko Rzeczypospolitej po reformie 1717 r. (232); 269. Wojska prywatne (232).

XI. Skarbowość 233

270. Organizacja skarbu (233); 271. Królewszczyzny (234); 272. Dochody skarbowe (236); 273. Reformy w czasach saskich (237); 274. Wydatki i kontrola finansowa (237).

XII. Organizacja szkolnictwa 238

275. Gimnazja i kolegia (238); 276. Szkoły wyższe (238).

XIII. Sądownictwo 239

277. Sądy ziemskie i grodzkie (239); 278. Trybunał Koronny (239); 279. Sąd sejmowy (241); 280. Sądy zadworne: asesorski, relacyjny i marszałkowski (241); 281. Sąd referendarski (242); 282. Sądy kapturowe i konfederackie (242); 283. Sądy polubowne (243); 284. Sądy miejskie (243); 285. Sądy dominialne (243).

XIV. Lenna 244

286. Lenno Prus Książęcych (244); 287. Inflanty i lenno Kurlandii (245).

XV. Główne kierunki przemian ustroju 246

288. Polityczny „naród szlachecki" (246); 289. Hamulce rozwoju (247); 290. Kryzys ustrojowy (248).

Rozdział szósty

PRAWO SĄDOWE RZECZYPOSPOLITEJ SZLACHECKIEJ 250

I. Charakterystyka prawa sądowego 250

291. Systemy prawa (250).

II. Prawo prywatne 251
A. Osoby 251
292. Osoby fizyczne i prawne (251); 293. Ustawy amortyzacyjne (252).
B. Małżeństwo i rodzina 253
294. Zawarcie małżeństwa i jego ważność (253); 295. Stosunki majątkowe między małżonkami (254); 296. Stosunki majątkowe między rodzicami i dziećmi w prawie wiejskim (255); 297. Przysposobienie; dzieci nieślubne (255); 298. Opieka i kuratela (256).
C. Własność i inne prawa rzeczowe 256
299. Posiadanie (256); 300. Własność (257); 301. Ordynacje (257); 302. Schyłek prawa bliższości (258); 303. Ograniczone prawa rzeczowe na rzeczy cudzej (258); 304. Hipoteka (259).
D. Spadki 260
305. Ograniczenie testowania i dziedziczenie beztestamentowe w prawie ziemskim (260); 306. Miejskie prawo spadkowe (260).
E. Zobowiązania 261
307. Powstanie i umocnienie zobowiązań (261); 308. Rodzaje zobowiązań (261).
III. Prawo karne 262
A. Przestępstwa 262
309. Przestępstwa publiczne i prywatne (262); 310. Związek przyczynowy i wina (263); 311. Okoliczności wyłączające przestępność; zwolnienie od kary (263); 312. Rodzaje przestępstw (264); 313. Udział w przestępstwie (266).
B. Kary 267
314. Zasady wymiaru kary (267); 315. Podział kar (268).
IV. Postępowanie sądowe 271
316. Uwagi ogólne (271).
A. Zastępstwo procesowe 272
317. Palestra (272).
B. Postępowanie przed sądami 273
318. Pozew (273); 319. Terminy i dylacje (273); 320. Środki dowodowe (274); 321. Rozprawa (275); 322. Wyrok (275); 323. Środki prawne przeciw wyrokom (276); 324. Proces w sprawach karnych (277); 325. Ułaskawienie i łagodzenie kary (279).
C. Postępowanie egzekucyjne 279
326. Egzekucja wyroków sądów szlacheckich (279).
D. Procesy specjalne 280
327. Proces graniczny (280); 328. Proces o zbiegłych poddanych (281); 329. Procesy o czary (281).
V. Główne linie prawa sądowego w okresie od w. XVI do połowy w. XVIII 282
330. Kierunki przemian (282).

Rozdział siódmy

POCZĄTKI MONARCHII KONSTYTUCYJNEJ 284

I. Zmiany w strukturach społecznych i umysłowości 284
331. Czynniki przemian (284); 332. Polskie Oświecenie (285); 333. Ruch reformatorski (286).
II. Źródła prawa i źródła poznania prawa 287
334. Prawo ziemskie i ogólnopaństwowe (287); 335. Prawo miejskie (289); 336. Prawo wiejskie (289).
III. Pierwsze reformy 289
337. Typ i forma państwa (289); 338. Zmiany w ustroju społeczno-ekonomicznym. Szlachta i mieszczanie (289); 339. Żydzi (291); 340. Chłopi (291); 341. „Ludzie luźni" (292); 342. Stosunki wyznaniowe (292); 343. Program reform (293); 344. Zmiany w sejmowaniu (293); 345. Komisja Skarbowa (293); 346. Cła, miary i wagi, moneta (294); 347. Budżet (294); 348. Komisja Edukacji Narodowej (295); 349. Inne organy centralne (296); 350. Gabinet Królewski (296).
IV. Prawa kardynalne 297
351. Państwa ościenne i wzrost ich potęgi (297); 352. Prawa kardynalne z 1768 r. (297); 353. Umocnienie przywilejów szlacheckich (298); 354. Próby ożywienia ustroju „złotej wolności" (298).
V. Rada Nieustająca 299
355. Dążenia centralistyczne (299); 356. Organizacja Rady (299).
VI. Zmiany w prawie sądowym 300
357. Idee przewodnie (300); 358. Nowe w prawie prywatnym (301); 359. Spółki (301); 360. Prawo wekslowe (301); 361. Prawo karne (302); 362. Prawo graniczne (302); 363. Palestra (302); 364. Projekt „Zbioru praw sądowych" (303); 365. Projekt kodeksu Stanisława Augusta (303).

VII. Konstytucja 3 Maja i dalsze ustawodawstwo Sejmu Czteroletniego 304
366. Przygotowanie i charakter ustawy konstytucyjnej (304).
A. Ustrój społeczny 305
367. Szlachta (305); 368. Mieszczanie (306); 369. Chłopi (307); 370. Stosunki wyznaniowe (308); 371. Naród i obywatele (308).
B. Ustrój polityczny 309
372. Państwo jednolite czy zacieśnienie unii (309); 373. Zwierzchnictwo narodu i podział władzy (309); 374. Sejm (310); 375. Organizacja sejmu (311); 376. Sejmiki (312); 377. Stanowisko króla (312); 378. Straż Praw (312); 379. Komisje rządowe (313); 380. Komisje porządkowe (314); 381. Ustrój miast (315); 382. Organizacja sądów (315); 383. Skarbowość (316); 384. Wojsko (317); 385. Historyczne znaczenie Konstytucji 3 Maja (317).
VIII. Upadek dzieła Sejmu Czteroletniego. Targowica i konstytucje grodzieńskie 319
386. Najazd rosyjski. Targowica (319); 387. Konstytucje grodzieńskie (319).
IX. Insurekcja narodowa 1794 r. 320
388. Przygotowanie (320); 389. Akt powstania (321); 390. Siły zbrojne (321); 391. Reformy chłopskie (322); 392. Dozory (323); 393. Ustrój organów powstańczych (323); 394. Sądy karne (325).
X. Czynniki upadku Polski 326
395. Czy mogła być jedna *causa efficiens?* (326); 396. Rozbiory w świetle prawa narodów (327).
Bibliografia 330

Część druga

POLSKA W DOBIE ZABORÓW

Rozdział pierwszy
ZIEMIE POLSKIE POD ZABORAMI DO UWŁASZCZENIA CHŁOPÓW W KRÓLESTWIE POLSKIM (1795–1864) 341
I. Podział ziem Rzeczypospolitej 341
1. Terytoria (341); 2. Skutki rozbiorów (342).
II. Źródła prawa i źródła poznania prawa 343
3. Wzrost prawodawstwa (343); 4. Księstwo Warszawskie (344); 5. Królestwo Polskie i Rosja (344); 6. Zabór pruski, Prusy i Niemcy (344); 7. Galicja, Księstwo Cieszyńskie i Austria (345); 8. Wolne Miasto Kraków (345).
III. Księstwo Warszawskie (1807–1815) 345
9. Po stronie Napoleona (345); 10. Charakter Księstwa i jego instytucji (346).
A. Ustrój społeczno-polityczny 348
11. Równość wobec prawa a pozycja szlachty (348); 12. Szlachta i mieszczaństwo (348); 13. Żydzi (349); 14. Chłopi (349).
B. System władzy 350
15. Władza monarsza (350); 16. Sejm (351); 17. Rada Stanu (352).
C. Administracja 353
18. Organizacja rządu (353); 19. Dyrekcje, izby i rady (354); 20. Administracja terytorialna (354); 21. Samorząd terytorialny (355); 22. Stosunki wyznaniowe (355); 23. Skarbowość (356); 24. Wojsko (356); 25. Sądownictwo (357); 26. Próba odnowy unii polsko-litewskiej (358); 27. Znaczenie Księstwa Warszawskiego. Problem oceny (358).
IV. Królestwo Polskie w okresie konstytucyjnym (1815–1831) 360
28. Postanowienia kongresu wiedeńskiego (360); 29. Zasady konstytucji Królestwa (360); 30. Unia polsko-rosyjska. Król i namiestnik (362); 31. Sejm (364); 32. Rząd i administracja (365); 33. Oświata (367); 34. Państwo i rozwój gospodarczy. Skarbowość (368); 35. Organizacja sądów (369); 36. Wojsko (369).
V. Powstanie listopadowe 1830–1831 r. 369
37. Wybuch powstania (369); 38. Władze powstania (369); 39. Charakter i znaczenie powstania (370).
VI. Litwa i Ukraina (do 1831 r.) 371
40. W czasach Aleksandra I (371); 41. Tradycje i odrębności (372).
VII. Wielkie Księstwo Poznańskie 373
42. Odrębności ustroju (373); 43. Usuwanie odrębności i germanizacja (373).
VIII. Wolne Miasto Kraków i powstanie 1846 r. 374
44. Obszar, ludność, charakter (374); 45. Instytucje (375); 46. Powstanie krakowskie 1846 roku (375); 47. Losy powstania (376).
IX. Królestwo Polskie w latach 1831–1864 377

48. Statut organiczny z 1832 r. (377); 49. Stan wyjątkowy i stan wojenny (377); 50. Likwidacja autonomii Królestwa a życie społeczeństwa polskiego (378); 51. Reformy Aleksandra Wielopolskiego (379); 52. Reformy społeczne (379); 53. Reforma administracji (379).

X. Powstanie styczniowe 1863–1864 r. 381

54. Obozy polityczne (381); 55. Reformy agrarne (382); 56. Organizacja władzy (383); 57. Znaczenie powstania (384).

XI. Autonomia Galicji 384

58. Przedłużanie się feudalizmu (384); 59. Pierwsza fala reform (385); 60. Zabiegi o autonomię i lojalizm (385); 61. Instytucje autonomiczne. Sejm Krajowy (386); 62. Wydział Krajowy (388); 63. Rada Szkolna Krajowa (388); 64. Minister do spraw Galicji (388); 65. Autonomia i prawa wolnościowe w życiu Galicji (388).

XII. Likwidacja poddaństwa i uwłaszczenie chłopów na ziemiach polskich 389

66. Po I rozbiorze (390); 67. U początku XIX w. (390); 68. W Księstwie Warszawskim i w Królestwie Polskim (391); 69. Po 1831 r. (391); 70. Reformy agrarne w zaborze pruskim (391); 71. Uwłaszczenie w zaborze austriackim (392); 72. Reforma uwłaszczeniowa 1864 r. w Królestwie (393).

Rozdział drugi

ZIEMIE POLSKIE U SCHYŁKU XIX WIEKU I NA POCZĄTKU WIEKU XX . . . 395

I. Podziały i ustrój administracyjny ziem polskich 395

73. Królestwo Polskie (395); 74. Zabór pruski (395); 75. Galicja (396); 76. Ustrój administracji rządowej; Prusy (396); 77. Jednostki podziału terytorialnego (397); 78. Administracja zespolona i niezespolona (398); 79. Samorząd i jego rodzaje (398); 80. Samorząd terytorialny (399).

II. Naród i jego organizacje społeczne 401

81. Rozwój narodu (401); 82. Emigracja zarobkowa (402); 83. Trzy zabory: zróżnicowanie i kontrasty (402); 84. Praca organiczna i polskie organizacje gospodarcze w Królestwie (403); 85. Organizacja przemysłu na ziemiach zachodnich (404); 86. Praca organiczna w zaborze pruskim (405); 87. Ruch spółdzielczy w Galicji (405); 88. W starciu z rusyfikacją (406); 89. Walka z germanizacją (407); 90. Powstanie polskich stronnictw politycznych (408); 91. Koła Polskie w parlamentach państw zaborczych (410).

III. Kościół katolicki i inne wyznania 412

92. Kościół katolicki w dobie zaborów (412); 93. Inne wyznania (414).

Rozdział trzeci

PRAWO I SĄD POD ZABORAMI 416

94. Trzy płaszczyzny regulacji prawnej (416).

I. Prawo cywilne 417

95. Problem recepcji francuskiego kodeksu cywilnego w Polsce (417); 96. Prawo cywilne w zaborze pruskim (419); 97. Prawo cywilne w zaborze austriackim (420); 98. Wpływy dawnego prawa polskiego (421); 99. Zasady ogólne prawa cywilnego (421); 100. Hipoteka i prawo hipoteczne (424).

II. Prawo handlowe i gospodarcze 426

101. Kodeksy handlowe (426); 102. Prawo gospodarcze. Zasady wolności i reglamentacji (427); 103. Samorząd gospodarczy (428).

III. Początki prawa pracy 429

104. Zasady ogólne (429); 105. Pierwsze normy w Królestwie Polskim (430); 106. Prawo pracy w zaborze pruskim (431); 107. Sytuacja w innych zaborach (432).

IV. Prawo administracyjne 433

108. Etapy rozwoju (433); 109. Problemy organizacji administracji (434); 110. Zakres prawa administracyjnego (435); 111. Sądownictwo administracyjne (436); 112. Nauki administracyjne w Polsce (436).

V. Prawo karne 437

113. Na przełomie XVIII i XIX w. (437); 114. W Księstwie Warszawskim i w Królestwie Polskim (438); 115. Kodeks kar głównych i poprawczych z 1847 r. (439); 116. Prawo karne i nauka o nim na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i na początku XX w. (440); 117. Represje karne w zaborze rosyjskim (442).

VI. Sąd i proces 443

118. Czynnik społeczny w sądownictwie (443); 119. Procedury (444); 120. Adwokatura (445).

Rozdział czwarty

ZIEMIE POLSKIE W LATACH I WOJNY ŚWIATOWEJ (1914–1918) 446

121. Sprawa polska i różne orientacje (446); 122. Udział Polaków w wojnie (446); 123. Królestwo Polskie w latach okupacji (447); 124. Akt 5 listopada i jego konsekwencje (448); 125. Początki administracji polskiej (449); 126. Samorząd terytorialny w okresie okupacji (449); 127. Rosja rewolucyjna i mocarstwa zachodnie wobec sprawy polskiej (450); 128. Rada Regencyjna (451).

Bibliografia 453

Część trzecia

DRUGA RZECZPOSPOLITA

Rozdział pierwszy

ODRODZENIE PAŃSTWA POLSKIEGO W 1918 R. 461

1. Pierwsze dzielnicowe organy państwowe (461); 2. Powstanie centralnych organów państwowych (462); 3. Międzynarodowe uznanie państwa polskiego (464); 4. Ustalenie granic państwa polskiego (465); 5. Społeczny charakter państwa polskiego (468); 6. Obszar, ludność, jej skład narodowościowy (468); 7. Obywatelstwo państwa polskiego (470).

Rozdział drugi

USTRÓJ PAŃSTWOWY 472

I. Źródła prawa państwowego 472

8. Ustawy konstytucyjne (472).

II. Ustrój społeczny 473

9. Podstawowe cechy struktury społecznej (473); 10. Kapitaliści (473); 11. Robotnicy (475); 12. Chłopi (475); 13. Rzemieślnicy i kupcy (477); 14. Pracownicy umysłowi (477); 15. Struktura społeczna w liczbach (478).

III. Ustrój polityczny w latach 1918–1926 479

A. Ustrój polityczny do wejścia w życie konstytucji z 17 marca 1921 r. 479

16. System ustrojowy stworzony przez dekret z 22 listopada 1918 r. (479); 17. Ustrój polityczny według Małej konstytucji z 20 lutego 1919 r. (479).

B. Ustrój polityczny według konstytucji z 17 marca 1921 r. 480

18. Geneza konstytucji z 17 marca 1921 r. (480); 19. Zasady ustroju politycznego (480); 20. Sejm i senat (482); 21. Prezydent Rzeczypospolitej (484); 22. Rada Ministrów (rząd) (484); 23. Prawa i obowiązki obywatelskie (486).

C. Funkcjonowanie ustroju politycznego 487

24. System polityczny i panorama partii politycznych (487); 25. System rządów parlamentarnych w latach 1919–1926 (492).

IV. Ustrój polityczny w latach 1926–1935 496

26. Zmiana konstytucji w 1926 r. (496); 27. Pozaparlamentarny system rządów w latach 1926–1935 (497).

V. Ustrój polityczny w latach 1935–1939 500

A. Ustrój polityczny według konstytucji z 23 kwietnia 1935 r. 500

28. Geneza konstytucji z 23 kwietnia 1935 r. (500); 29. Zasady ustroju politycznego (501); 30. Prezydent Rzeczypospolitej (502); 31. Rada Ministrów (504); 32. Sejm i senat (504); 33. Prawa i obowiązki obywatelskie (506).

B. Funkcjonowanie ustroju politycznego 507

34. System rządów w latach 1935–1939 (507).

Rozdział trzeci

ADMINISTRACJA PUBLICZNA 509

I. Struktura administracji publicznej 509

35. Organizacja administracji publicznej (509); 36. Podstawy prawne organizacji i działalności administracji (511).

II. Administracja centralna 512

37. Rada Ministrów (512); 38. Ministrowie (512).

III. Administracja ogólna 513

A. Organizacja administracji ogólnej 513

39. Administracja województwa (513); 40. Administracja powiatu (514).

B. Główne funkcje administracji ogólnej 515

41. Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego (515); 42. Kontrola prasy (516); 43. Nadzór nad stowarzyszeniami (518); 44. Nadzór nad zgromadzeniami (518).

IV. Administracja specjalna 519

A. Obrona państwa 519

45. Administracja wojskowa i organizacja sił zbrojnych (519).

B. Szkolnictwo 520

46. Administracja i organizacja szkolnictwa powszechnego i średniego (520); 47. Organizacja szkół wyższych (522).

C. Związki wyznaniowe 523

48. Sytuacja Kościoła katolickiego (523); 49. Sytuacja związków wyznaniowych mniejszości religijnych (524); 50. Organizacja i funkcje administracji wyznaniowej (524).

D. Administracja gospodarcza 525

51. Rola państwa w życiu gospodarczym (525); 52. Prawo rolne i administracja rolnictwa (526); 53. Prawo i administracja przemysłowa (528); 54. Przedsiębiorstwa państwowe (530).

V. Samorząd terytorialny i gospodarczy 531

55. Organizacja samorządu terytorialnego (531); 56. Funkcje samorządu terytorialnego (532); 57. Organizacja i funkcje samorządu gospodarczego (533).

VI. Funkcjonowanie administracji publicznej 535

58. Postępowanie administracyjne (535); 59. Funkcjonariusze administracji publicznej (535).

VII. Kontrola administracji publicznej 536

60. Rodzaje kontroli (536); 61. Kontrola sprawowana przez parlament i opinię publiczną (537); 62. Sądowa kontrola administracji (537).

Rozdział czwarty

SKARBOWOŚĆ 539

63. Źródła prawa skarbowego (539); 64. System walutowy (539); 65. Budżet państwa (540); 66. Wydatki państwa (541); 67. Dochody państwa (542); 68. Budżet samorządu terytorialnego (544); 69. Administracja skarbowa (544); 70. Kontrola skarbowa (544).

Rozdział piąty

ORGANIZACJA WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI 546

71. Struktura organów wymiaru sprawidliwości (546); 72. Zasady przewodnie sądownictwa (546); 73. Sądy powszechne (548); 74. Sądy szczególne (549); 75. Prokuratura (550); 76. Prokuratoria Generalna (550); 77. Adwokatura i notariat (550).

Rozdział szósty

UNIFIKACJA I KODYFIKACJA PRAWA 552

78. Komisja Kodyfikacyjna (552); 79. Kodyfikacja prawa i postępowania karnego (553); 80. Kodyfikacja prawa i postępowania cywilnego (553); 81. Ocena prac Komisji Kodyfikacyjnej (555).

Rozdział siódmy

PRAWO I POSTĘPOWANIE CYWILNE 556

82. Źródła prawa cywilnego (556); 83. Zasady prawa cywilnego (556); 84. Przepisy ogólne prawa cywilnego (557); 85. Prawo rodzinne (558); 86. Prawo rzeczowe (560); 87. Prawo spadkowe (561); 88. Prawo zobowiązań (561); 89. Prawo handlowe (562); 90. Prawo spółdzielcze (562); 91. Postępowanie cywilne (563).

Rozdział ósmy

PRAWO I POSTĘPOWANIE KARNE 565

92. Źródła prawa karnego (565); 93. Zasady polskiego prawa karnego (565); 94. Przestępstwo i kary (567); 95. Funkcje prawa karnego (567); 96. Postępowanie karne (568).

Rozdział dziewiąty

PRAWO PRACY 571

97. Pojęcie prawa pracy (571); 98. Źródła prawa pracy (571); 99. Stosunek pracy (572); 100. Ubezpieczenia społeczne (574); 101. Związki pracowników (574); 102. Kontrola przestrzegania przepisów prawa pracy (575); 103. Społeczne funkcje prawa pracy (577).

Rozdział dziesiąty

CHARAKTERYSTYKA II RZECZYPOSPOLITEJ 578

Rozdział jedenasty

POLSKA W OKRESIE II WOJNY ŚWIATOWEJ 581

I. Wojna i jej konsekwencje prawno-polityczne 581

104. Wprowadzenie stanu wojennego i wyjątkowego (581); 105. Konsekwencje przegranej kampanii wojennej i tajnych układów niemiecko-radzieckich (582).

II. Ziemie polskie pod okupacją niemiecką 584

A. Niemieckie rozstrzygnięcia w sprawie ziem polskich 584

106. Podział obszarów okupowanych (584); 107. Uprawnienia organów okupacyjnych w świetle prawa międzynarodowego (585).

B. Ziemie polskie włączone do Niemiec 585

108. Prawo niemieckie na włączonych ziemiach polskich (585); 109. Organizacja administracji niemieckiej (586); 110. Organizacja policji niemieckiej (587); 111. Organizacja sądownictwa niemieckiego (588); 112. Sytuacja prawna ludności polskiej (589); 113. Sądowy i policyjny system terroru (592).

C. Generalne Gubernatorstwo 594

114. Charakter prawny Generalnego Gubernatorstwa (594); 115. Organizacja administracji (594); 116. Organizacja policji (595); 117. Organizacja sądownictwa (596); 118. Sytuacja prawna ludności polskiej (597); 119. Okupacyjny system terroru i eksterminacji (598); 120. Eksterminacja obywateli polskich pochodzenia żydowskiego (600); 121. Sytuacja ludności ukraińskiej (601); 122. Wschodnie ziemie Polski w latach 1941–1944 (602).

III. Ziemie polskie anektowane przez ZSRR 603

123. Decyzje radzieckie w sprawie anektowanych ziem polskich (603); 124. Następstwa prawne aneksji (604); 125. Radziecka polityka represji i eksterminacji (606); 126. Sytuacja obywateli polskich na Wileńszczyźnie (609); 127. Obywatele polscy w ZSRR po wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej (609).

IV. Polskie organy państwowe na emigracji 611

128. Znaczenie organów polskich na emigracji (611); 129. Podstawy prawne istnienia organów polskich na emigracji (612); 130. Prezydent (612); 131. Rada Narodowa R.P. (613); 132. Rada Ministrów (rząd) (613); 133. Wojsko Polskie (614).

V. Podziemne organizacje i organy w okupowanym kraju 615

A. Konspiracyjne życie polityczne 615

134. Podziały polityczne w społeczeństwie polskim (615).

B. Podziemne organizacje i organy podporządkowane rządowi na emigracji 615

135. Struktura organów podziemnych (615); 136. Delegat Rządu na Kraj (615); 137. Przedstawicielstwo polityczne (616); 138. Armia Krajowa (617).

C. Podziemne organizacje i organy obozu komunistycznego 619

139. Geneza organów komunistycznych (619); 140 Krajowa Rada Narodowa (620); 141. Armia Ludowa (621).

Rozdział dwunasty

POLSKA PO ZAKOŃCZENIU II WOJNY ŚWIATOWEJ 623

142. Geneza i powstanie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (623); 143. Program i działalność Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (623); 144. Rząd Tymczasowy (627); 145. Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej (628); 146. Ustalenie granic Polski (632); 147. Obszar, ludność, jej skład narodowościowy (633); 148. Obywatelstwo państwa polskiego (635); 149. Forma ustrojowa państwa (635).

Bibliografia 638

Spis map i wykresów 645